געשטאלטן און בילדער פון דער אידישער געשיכטע אין רוסלאנד פאר דער מלחמה

פון בן ציון כץ

ראבינער דר. דראבקין

מיט העכער דרייסיק יאר צוריק, אין דער צייט, ווען איך בין געקומען קיין פעטערבורג, האט דער ראבינער דר. דראבקין געשפילט א גרויסע ראלע אין דער אידישער וועלט. ניט צוליב זיינע גרויסע יידיעות אין דער אלטער אידישער ליטעראטור, אויך ניט צוליב זיין ארבעט אין כלל זאכן, נאר צוליב זיין פאסטן. א ראבינער אין דער הויפט־שטאט קומט אויס, ווילנדיק ניט ווילנדיק, צו גיין אין אלע דעפוטאציעס, העלפן זיך צו משתדל זיין פאר'ן פאלק. דאריבער פלעגן אלע רבנים און כלל טוער, וואס זיינען געקומען קיין פעטערבורג, אפשטאטן א וויזיט דר. דראבקינען, אבער נאר אן חשק. אמת, א שיינער רב, א געבילדעטער, פירט א אריישן שטאט, אבער ניט באליבט. און ניט נאר רבנים, כלל־טוער, אינטעליגענץ האבען אים ניט ליב געהאט, נאר די נאנצע פעטערבורגער אידישע באפעלקערונג, די בעל מלאכות, די "ניקאלאיעווסקע סאלדאטן", וואס זיינען געווען גאר געוויינלאכע אידן. קיינער האט אים ניט ליב געהאט.

דראבקין האט פארמאגט א גוטע רעד־נער קראפט און האט געדרעט זייער א גוטען רוסיש. אבער דער עולם פלעגט ניט ליב האבן צו הערן זיינע דרשות אין ימים טובים און מען פלעגט זיך קוים דער־ווארטן אויף זיין 'אמין" (אמן) נאר יע־דער דרשה. ער פלעגט אמאל אריינזאגן נאר שיינע געדאנקען, אבער אן יערן פונק פון "רוח הקודש." עס האט זיך געפילט דער דייטשער פרעדיקער יעלינעק אין א רוסישער איבערזעצונג.

דרייסיק יאר איז ער געווען ראבינער אין פעטערבורג, אין דער צייט פון שטו־רעם און דראנג, אין דער שטאט פון גרויס אין אידישן מלומדים און כלל־טוער, אין קיינער איז מיט אים ניט געווען צופרי־דען. אבער קיינער פון די אלטע חשובע בעלי־הבתים האט ניט נעהאט די העזה אראפצואווארפן אים פון זיין גרויסן פאס־טען, צו וועלכן ער האט ניט געפאסט.

אמת, ס'איז געווען אן אלט געזעץ. אז רעגירונגס־רבנים דארף מען קלייבן אלע דריי יאר, און אין דער פראווינץ פלעגט מען זייער אפט אראפוואר־פן דעם רב, וואס האט ניט נושא חן געווען ביי דער באפעלקערונג. אזוי האט געטאן די גרעס־טע אידישע באפעלקערונג אין תחום, ווילנע, וועלכע האט אראפגעווארפן גלייך נאך די ערשטע דריי יאר דעם גרויסן מלומד יהושע שטיינבערג, וועלכער האט זיך גראד ניט געפאסט פאר'ן ראבינער־אמט. אבער פעטערבורג איז ניט ווילנע, וואס האט איבערהויפט געקוקט אויף א דאבינער ווי אויף א צרה, א גזרה פון דער מלוכה און מען האט ביי אים ניט גע־זוכט קיין מעלות נאר מען איז געווען צו־פרידן, ווען ער האט ניט אנגעטאן קיין צרות. דער גרויסער פעטע יהודה ליב גארדאן האט צו יענער צייט געשריבן א ליד איבער א ראבינער א כבד־פה, צו־ליב וועלכן דער גובערנאטאר פון גראדנא האט געשיקט רופן די בעלי בתים פון שטאט און געפרעגט, פארוואס האבן זיי זיך אויסגעקליבן א ראבינער. זיי האבן קאלטבלוטיק געענטפערט, אז זיי האבן געזוכט א שטומען און ניט געפונען, זיי־נען זיי יוצא מיט א כבד פה. אז דאס איז ניט געווען קיין אנערקאנ.

די אידישע פראווינץ געקוקט אויף די ערשטע ראבינערס. אבער פעטערבורג איז אין דער הינזיכט געווען גאר אנדערש. די אידישע משכילים ווי באראן גינזבורג, שמואל פאלקאוו, ווארשאווסקי א. א. וו. זיינען געווען די רעדל פירער אין דער בעז געהאט א השגה פון א ראבינער ווי פון א אידישן פארשטייער. פון א מענשן וואס פאראייניקט תורה מיט חכמה צו זאמען. און דאריבער האט געשפילט דער ערשטער פעטערבורגער ראבינער, דאק־טאר נייטמאן, א גרויסע ראלע. ער האט געזוכט אנטייל אין אלע כלל זאכן און אין קאמיטעט "מפיצי השכלה". נאר איין חסרון האט ער געהאט: מען האט אים אראפגעבראכט פון אין אראבסקאנד און ער האט ניט געקאנט פרעדיקן זיינע דר־שות אויף רוסיש.

די אלטע משכילים האבן אין די 60ער יאר פון פאריקן יארהונדערט געוואר־נט אויף אזא מין דראבקינען, און בשעת זיי־ער אידעאל האט זיך געגומען פארווירי־קלאכן, האבן די פעטערבורגער כלל־טוער און משכילים ארויסגעליינט אויף אים גרויסע האפענונגען נאך איידער ער איז געווארן א ראבינער.

דר. דראבקין פארענדט אז ארט אין דער אידישער פארגאנגענהייט ניט צי־ליב זיין פרעזענלאכקייט און ניט צוליב זיין אידישער וויסנשאפט. נאר ווייל ער איז א בלעטל געשיכטע. ער איז געווען דער ערשטער סטיפענדיאט פון די "מפי־צי השכלה." נאך זיין ענדיקן די ווילנער ראבינער־שול, איז ער געפארן קיין ברעס־לוי, צום גרויסן מלומד רבי זכריה פרענ־קעל. ער זאל דארט ענדיקן די אונזווער־סיטעט און דעם סעמינאר, כדי ער זאל נאכדעם זיין א ראבינער לטובת. און דאס אלץ האט ער געטאן אויף די הוצאות פון די "מפיצי השכלה." דראבקין איז געווען א "יולד שעשועים", פון דער חברה, און פעטערבורגער משכילים האבן באוויזן דורך דראבקינען אז זיי זיינען גערעכט און ניט די אדעסער משכילים.

די רבנים פראגע האט פארגומען א וויכטיקן ארט אויך ביי די אדעסער מש־כילים. די געענדיקטע פון דער ראבינער־שול האבן ניט נכאפארידיקט די משכילים אין די 60ער און 70ער יארן. אדעס איז דאן געווען א צווייטע פעטערבורג, א צענטער פון אידישע משכילים, און האט אויך ווי פעטערבורג, אראפגעבראכט א ראבינער פון אויסלאנד, דעם באוואוסט־דר. שוואבאכער. אבער די אדעסער אי־דישע משכילים זיינען אויך ניט געווען צופרידן מיט דעם, וואס שוואבאכער קאן ניט האלטן קיין דרשות אין רוסיש, און פילט ניט אזא שטארקע ליבע צו רוסיש. שוואבאכער איז געווען א קענער פון דעם, אז מען זאל אויבערזעצן אויף רוסיש סדורים, חמושים א. א. וו., ווייל נאך זיין מיינונג איז ניטא קיין מאראלישע רעכט ארויסצוטרייבן פון אידישן געברויך די דייטשע שפראך, וואס אן איר זיינען דא אזויפיל ביכער איבער אידישער וויסנ־שאפט און דאס איז געווען קענן דעם נייטס פון יענע משכילים, אפילו פון לע־ן פינסקער, דעם שפעטערדיקן מחבר פון "אויטאָבאיאגראפיע".

לעאן פינסקער האט זיך טאקע אויס־געצייכנט צווישן די אדעסער משכילים, מיט דעם וואס ער האט אפגעגעבן פיל מי אין צייט דער רבנים פראגע. ער האט אויסגעארבעט א פראיעקט, אז מען זאל ניט דארפן אנקומען צו אויסלענדישע ראב־בינער, וואס "קאנען ניט גוט דרשות אויף שפראך". מען זאל נעמען גוטע תלמידים, וואס האבן נעענדיקט א ראבינער שול, זיי נעבן שטיצע צו אנקומען אין אן אר־ן זכריה פרענקעל.

מיט א יאר שפעטער (1875) שטארבט דער פעטערבורגער ראבינער דר. נייטמאן, און דער קאמיטעט פון "מפיצי השכלה" שיקט דראבקינען געלט ער זאל אפדרוקן זיין דאקטאר דיסערטאציע און גלייך קר־מען קיין רוסלאנד. דראבקין קומט אז אזן ער פארנעמט באלד דיא פעטערבורגער ראב־בינער שטעלע אלס צווייטווייליקער פאר־טרעטער, אז שון אלז. פיל האט מיט־גענוויקט דערצו דער פעטע יהודה ליב גארדאן, וועלכער איז דאן געווען אויך דער סעקרעטאר פון דער אידישער גע־מיינדע אין פעטערבורג. גארדאן האט זיך אבער ניט באנוגנט מיט דראבקינען אליין, ער האט זיך באמיט מיט אלע כחות מאכן פאר א רב אין פעטערבורג עס טאווריגער רב, רבי יצחק וולאף אל־שוואנגער. וועלכער איז געווען א גרויסער משכיל. אזא רב מיט אזא ראבינער איז געווען גארדאן'ס אידעאל. אבער דא איז ארויסגעשפרונגען די גרויסע מחלוקה אין פעטערבורג: די חסידים האבן געוואלט דוקא זייער'ן לאנדוי'ן, א פארצייטיקן רב. און אין 1879 איז יהודה ליב גאר־דאן געפאלן אלס קרבן פון דער מחלוקה, מען האט גע'מסר'ן אויף אים אז ער איז א רעוולוציאנער. און מען האט אים פארשיקט קיין סיביר. דער שקר איז גע־ווען צו גרויס. אלע האבן געוואוסט, אז י. ל. גארדאן איז וויים פון אזעלכע זאכן און אז דאס איז נאר א בלבול, און אויב דר. דראבקין, וואס איז דאן געווען ראבי־נער אין פעטערבורג, וואלט געווען א מעגש מיט א הארץ, וואלט ער די וועלט געקערט, כדי צו ראטעווען דעם גרויסן אידישן פעגש, וואס האט פאר אים אזוי־פיל געטאן. אבער דראבקין איז געשטאנ־נען פון דער וויינסנס און יהודה ליב גאר־דאן וואלט פארפוילט געווארן אין סיביר ווען ניט גארדאן'ס ברודער, וועלכער האט דאן געדינט אין סענאט. ניט בלויז גארדאן אליין, נאר אויך אנדערע משכי־לים האבן דאן פארשטאנען, אז דראבקין איז בלויז א געלערנטער אבער ניט קיין משכיל: ער איז געשטאנען וויים פון רוב פעאיקע אידישע סטודענטן געזוכט בעסערע פרנסות, ווי צו זיין א ראבינער ביי אידן. אין ברעסלוי האבן זיך דאן נאך געפונען אויסלענדישער סטודענטן צווי־שען זיי אויך גאליציאנער וואס האבן געוואלט זיך לערנען רוסיש, כדי צו באר־קומען נאכדעם שטעלעס אין רוסלאנד אלס ראבינער. און דא איז געווען דראב־קין דער פוסק, וועמען מען דארף שטיצן און וועמען ניט. אויף דראבקין'ס פרא־טעקציע האט דער קאמיטעט איינגעווי־ליקט צו באשטעטיקן אלס סטיפענדיאנט דעם סטודענט גארדאן, וואס האט שוין געלערנט אין ברעסלוי. איין צרה איז געווען מיט גארדאנען: ער האט ניט גע־קאנט גוט רוסיש, כאטש ער איז געקומען פון ווילנע. און ביי זיין עלטער, 31 יאר, איז אים שוין ניט לייכט געווען צו לערי־נען זיך א שפראך. אבער דראבקין האט אויסגעפונען, אז גארדאן מיט זיינע גרוי־סע פעאיקייטן וועט זיך גיך אויסלערנען רוסיש בפרט נאך אז די אידישע סטודענ־טען פון רוסלאנד אין ברעסלוי ריידן צווישן זיך רוסיש. האט גארדאן געענ־דיקט, באקומען דעם טיטעל דאקטאר און איז געווארן א ראבינער אין ווילנע, אבער רוסיש האט ער נאך אלץ ניט געאנט־דער קאמיטעט האט פאראיבל עפעהאס אויף דראבקינען צוריק דעם מעשה, נאר דאס איז געווען דער איינציקער פאל, בדרך כלל האט מען געווהנט סטיפענדי־אנטן נאר צווישן די, וואס קאנען שוין גוט רוסיש.

בשעת יהודה ליב גארדאן, דער גרעס־טער העבריאיאישער פעטע פון יענער צייט, איז געווארן דער סעקרעטאר פון דער חברה "מפיצי השכלה" האט ער גע־ווהנט מיט מיט ליכט פעאיקע תלמידים צו שיקן זיי קיין ברעסלוי. ביי דער געלעגנ־הייט האט ער (אין יאר 1874) אנגעוויזן אויף דראבקינען ווי אויף א צרונג בפאר דער חברה, וואס לערנענדיק אין אויס־לאנד האט ער ניט פארגעסן די רוסישע שפראך און אין דריי יאר צייט אין ער שוין געווארן דאקטאר פילאזאפיע און אויך נעקראגן דעם טיטול ראבינער ביי ר' זכריה פרענקעל.

מיט א יאר שפעטער (1875) שטארבט דער פעטערבורגער ראבינער דר. נייטמאן, און דער קאמיטעט פון "מפיצי השכלה" שיקט דראבקינען געלט ער זאל אפדרוקן זיין דאקטאר דיסערטאציע און גלייך קר־מען קיין רוסלאנד. דראבקין קומט אז אזן ער פארנעמט באלד דיא פעטערבורגער ראב־בינער שטעלע אלס צווייטווייליקער פאר־טרעטער, אז שון אלז. פיל האט מיט־געווירקט דערצו דער פעטע יהודה ליב גארדאן, וועלכער איז דאן געווען אויך דער סעקרעטאר פון דער אידישער גע־מיינדע אין פעטערבורג. גארדאן האט זיך אבער ניט באנוגנט מיט דראבקינען אליין, ער האט זיך באמיט מיט אלע כחות אז מאכן פאר א רב אין פעטערבורג עס טאווריגער רב, רבי יצחק וולאף אל־שוואנגער. וועלכער איז געווען א גרויסער משכיל. אזא רב מיט אזא ראבינער איז געווען גארדאן'ס אידעאל. אבער דא איז ארויסגעשפרונגען די גרויסע מחלוקה אין פעטערבורג: די חסידים האבן געוואלט דוקא זייער'ן לאנדוי'ן, א פארצייטיקן רב. און אין 1879 איז יהודה ליב גאר־דאן געפאלן אלס קרבן פון דער מחלוקה, מען האט גע'מסר'ן אויף אים אז ער איז א רעוולוציאנער. און מען האט אים פארשיקט קיין סיביר. דער שקר איז גע־ווען צו גרויס. אלע האבן געוואוסט, אז י. ל. גארדאן איז וויים פון אזעלכע זאכן און אז דאס איז נאר א בלבול, און אויב דר. דראבקין, וואס איז דאן געווען ראבי־נער אין פעטערבורג, וואלט געווען א מעגש מיט א הארץ, וואלט ער די וועלט געקערט, כדי צו ראטעווען דעם גרויסן אידישן פעגש, וואס האט פאר אים אזוי־פיל געטאן. אבער דראבקין איז געשטאנ־נען פון דער וויינסנס און יהודה ליב גאר־דאן וואלט פארפוילט געווארן אין סיביר ווען ניט גארדאן'ס ברודער, וועלכער האט דאן געדינט אין סענאט. ניט בלויז גארדאן אליין, נאר אויך אנדערע משכי־לים האבן דאן פארשטאנען, אז דראבקין איז בלויז א געלערנטער אבער ניט קיין משכיל: ער איז געשטאנען וויים פון פון קאווגע שרייבט מען אזא בילדל פון דער דארטיקער אונטערוועלט:

אלפאנס סטאשאווסקאס. 30 יאר אלט, א בעטלער, א קאליקע אויף איין פוס, שלעפט זיך ארום טאג און נאכט אין קאווגא און קלייבט נדבות. אפטמאל זעט מען אים זיצן אויפ'ן ראטהויז־פלאץ מיט זיין עדיכט באוואקסענעם פנים, ארויס־רופנדיק רחמנות ביי די פארביינייער מיט זיין נעבעבדיקן אויסזעען. מיט זיין נעבראכנקייט.

אט אזוי ציען זיך זיינע טעג. אט אזוי לעבט ער. קיינער דארף אים ניט, קיינער וויל ניט זיין נאענטקייט. דאס איינציקע וואס ער רופט ארום איז עקל אדער רח־מנות.

און פרויען? אויך זיי טרייסלען זיך אפ פון דער פארזעעניש. אויך ביי זיי דופט ער ניט ארום קיין צארטע געפילן.

ער איז אבער א מענש מיט אלע מענש־לאכע געפילן. זיצט ער אויף זיין בענקעל אדער אויף דער ערד, אדער ער שלעפט זיך איבערן שטאט, געפייניקט דורך א אומבאפרידיקטן סעקסועלן ווייר־טאג.

אין שכנות מיט זיין "פונקט" וואוינט די יונגע זעכצן־יאריקע אידישע מיידל, דאזע, א קינד פון ארמע עלטערן, געהא־דעוועט אונטער א שטרענגער אויפזיכט פון פאטער, וועלכער קאן איר צעלאזן־קייט און היט זי מיט דער גרעסטער אויפמערקזאמקייט.

און אז דאס מיידל האט זיך אמאל ארויסגערייסן און איז ערגעץ פארשוואונ־דען געווארן איז דער אומגליקלאכער פארשטויסענער אלפאנאס געווען דער, וועמען די יונגינקע ראזע האט אויסגע־קליבן אוועקצוגבן איר מיידלשע ריינ־קייט. קיין שיינקייט, קיין פעזעזע, קיין ריינע האט דאס דאזיקע מיידל ניט גע־האט אין פאטאלן מאמענט פון איר לע־בען, ציניש און הפקר'דיק מיט א קריפּל, וואס אלעמען עקלט פון אים, און א ווינקל פון א א חורבה האט זי געוואלט פיי־ערן איר טראגישן "פריליינג".

און ביידע האבן זיך געפונען. זי האט געפונען דעם געוואונשענעם מאן, ער — די אויסגעבענקטע פרוי . . .

צוויי מאל האבן זיי געהאט באציאונ־גען, ביידע מאל קוים איר פארלאנג, ווי די אויספארשונג האט סוף כל סוף פעסט־געשטעלט.

די עלטערן האבן זיך דערוואוסט. עס איז דעם דאקטאר געמעלדעט געווארן, דער בעטלער איז פאר'משפט געווארן צו פארפירן א יונג קינד. דער פראצעס איז פארגעקומען ביי געשלאסענע טירן.

די ריכטערן איז געווען א פריילן, וועל־כע האט דעם בעטלער פריי געשפראכן, ווייל דאס מיידל האט זיך ארויסגעוויזן עלטער פון 16 יאר, און האט שוין אליין א דעה איבער איר קערפּער.

דאס מיידל איז אבער צופיל שוואר־זיניק, און זי האט ניט געוואוסט וואס זי טוט. גע'טענה'ט האט זי לכתחילה, אז זי איז פארפירט און געשענדעט געווארן, אבער אויף דעם געריכט האט דער ענין זיך ארויסגעוויזן גאר אנדערש.

סיטשע באפרייאונגס באוועגונג אין יאר 1905 און האט אויך באפרייט פעטער־בורג פון דראבקינען.

דאס איז געווען שמחת־תורה, 1905. דער גרויסער עוסק איז געווען פארטאן אין דער רוסישער רעוולוציע, און יונגע ציוניסטישע בחורים האבן געמאכט די ערשטע רעוולוציע אין דער פעטערבור־גער גרויסער שול. דאן איז געווען א לא־זונג, אז אלע אידן, וואס האבן פארנומען שטעלעס אין דער שטאט־פארוואלטונג ניט דורך וואלן, מוזן פארלאזן די שטע־לעס. אז דראבקין האט אנגעהייבן זאגן זיין דרשה, האט מען אנגעהויבן שרייען: אראב, ניט געווערטער ראבינער. די יונ־גע ציוניסטן האבן דאס געטאן שעמעוור־דיקערהייט, מיט אראפגעלאזטע קעפּ, (פארט א אידישער געלערנטער און שטע־הן דעם ראבינער בעת דער דרשה איז אויך ניט פון דיין זאכן), — אבער זיי האבן דערפילט זייער חוב.

די אלטע בעלי־בתים זיינען געווען מלא רציחה אויף דער חוצפה פון די יונ־גע בחורים, אבער מען האט געמוזט נאכ־גיין, ווייל עס זיינען שוין געווען אנדער־ער צייטן. עס זיינען נאכדעם געווען וואר־לען פון א ראבינער און מען האט אויס־געקליבן דר. איזענשטאט, דעם קאנדי־דאט פון די ציוניסטן, וואס איז געווען אזא ר' מיר האבן א שטעגנדיקן ווייז. אט ווערן אין דער רוסישער רעוולוציע, און יונגע ציוניסטישע בחורים האבן געמאכט די ערשטע רעוולוציע אין דער פעטער־בורגער שול. דאן איז געווען א לא־זונג, אז אלע אידן, וואס האבן פארנומען שטעלעס אין דער שטאט־פארוואלטונג ניט דורך וואלן, מוזן פארלאזן די שטע־לעס. אז דראבקין האט אנגעהייבן זאגן זיין דרשה, האט מען אנגעהויבן שרייען: ער ארבעטער, אויף וואס מיר זיינען אנגעקומען: ער האט אויך ניט אויס־ערגעט אין פאלק — דער ארבעטער, ווייל ער איז אין אונזער שטעגדיקן געווייטן. נאר ס'איז נויטיק אן ערלאכער הערעפאשניק וואס די אינדוסטריע קאן ניט אויפגעמאך . . . דערצו זע איך ווי די קינדער פון אונזערע עטלאכע פארטערס וואס מיר האבן, קומען צוביסלאך צוריק אין שטאט. אן פיינלאך איז מיר צו זע־ען, ווי אייניקע נעמען זיך אפילו צו אזעלכע באקאנטע פרנסות, ווי פערלע־ריי . . .

חיים האט גוט באטראכט דעם חבר זיינען בשעת ער האט גערעדט. ער האט געווען דעם אינטעליגענטן מענשן אין אים דורך און דורך. ס'איז אויסגעקומען אזוי אז ער ווייסט די אידישע לאנע גרינדלאך.

— מיט וואס־זשע באשעפטיקסטו זיך,

— האט חיים איבערגעריסן די ערנסט־קייט. נאר ס'איז אויסגעקומען אזוי ווי ביידע זיינען געווארן דאס אנגעוויטיקטע. שלום, פון דער נאטור אן עסטעטיקער, האט געקאנט די פשוט'ע וואכעדיקייט פארוואנדלען אין יום־טוב.

ער האט געהאט א ווייך־מוזיקאלישע שטימע, און ווער ס'האט אים איינמאל געהערט ריידן האט שוין ניט געקאנט פארגעסן זיין לאסטשענדיקן ווארט. די פרוי זיינע האט אים ניט אויסמאל פאר־געווארפן מיט שפּאט: — פאר וואס דערסטו מיט א ביכל־שפראך, — כאטש זי האט געוואוסט, אז ס'איז ביי אים נאר טירלאך, און פון דעסטוועגן האט זי ליב געהאט אים צו הערן ריידן, מעג זיין אפי־לו איבער א הערינג.

וויפיל איז אים אויסגעקומען צו כאנע־נענען זיך מיט מענשן וואס זיינען גע־שטאנען אונטער קריטיק, איז געווען פון דעסטוועגן גוט צו הערן ווי שלום זוכט אויס דאס שענסטע אין דעם מענשן. עס האט זיך געדוכט ווי דאס קול זיינס גלעט אויס די קנייטשן פון דעם איינצעלענעם, אזוי גוט ווי פון כלל.

ער האט געזאגט: — מיר האבן א שטענדיקע פראבלעם מיט זיך. אט ווערן — איך דערבעטער, אויף וואס מיר זיינען אונזער שטענדיקן געווייטן. נאר ס'איז נויטיק אן ערלאכער הערעפאשניק וואס די אינדוסטריע קאן ניט אויפגעמאך . . . דערצו זע איך ווי די קינדער פון אונזערע עטלאכע פארטערס וואס מיר האבן, קומען צוביסלאך צוריק אין שטאט. אן פיינלאך איז מיר צו זע־ען, ווי אייניקע נעמען זיך אפילו צו אזעלכע באקאנטע פרנסות, ווי פערלע־ריי . . .

חיים האט פארשטאנען דעם ענטפער. ער האט שלום'ען גוט געקאנט און מער ניט אנגערירט דאס פערזענלאכע. ער האט ווידער ארויסגעפירט דעם געשפּרעך אויף די פריערדיקע רעלסן.

און ס'האט זיך געליכטיקט פון די 2 אידן אין א קליינעם שטיבל א גרויסער חלום . . .

אזוי ווי די ארבעט איז ניט שווער פון פארמעריי נאר ס'איז די איינזאמקייט פון פעלד וואס שווייגט . . . ס'איז די שטומע פריידי וואס האט פארטריבן דאס ביסל פיאנערן . . . און אנהויבן וועט זיך נאכאמאל א באוועגונג פאר פארמעריי צווישן אידן. נאר גוט וואלט געווען ווען זיי קומען ניט ווי צעשפליטערטע שפּע־נער נאר צוזאמען . . .

זיי האבן ניט באמערקט ווי די נאכט רינט אויס צוביסלאך. אונטער שלום'ס שטימע האט חיים געפילט, ווי עס הויי־ערט א געהיימע ווארימקייט און א העלע ליכטיקייט. ער האט זיך פארגעשטעלט ווי ארום אים ווערט אלץ פרייליכער, אי־דען קומען זיך באוועגן. ס'ווערן אויפגע־בויט הייזער, ברייטע שאסאלן, הינער רייען זיך ארום אין די הויפן, פערד פאר־שען זיך ארום אין די לאנקעס, פעלדער ווינען זיך מיט ווייץ, ערגעץ פלאמט אויף א ריטער הימל. ס'איז א שיינער פרי־מארגן. זיין אסתר'ל שמייכלט, דער ער־שטער קומט אריבער דער בחור, — א שיין בחור'ל . . . דערנאך א סך אידן, מוזיק שפּילט, זיי באהעפטן זיך אין איין משפחה, — אידישע פארמערס . . .

דער אידישער פארמער

(שלום פון זייט 4)

ער האט געזאגט: — איך האנדל מיט שטאלווארן, — וואס אין דער אמת'ן האט ער געפערלט מיט מעסערלאך און ראזיר מעסערס.

שווער איז אים אנגעקומען דאס אנדר־לען, ווייל ער איז אלע יארן געווען א לע־ערארבעטער און איז אינגאנצן ניט גע־ווען געווינט צו האנדל. נאר אז עס האט איינמאל אויסגעבראכן א סטרייק אין זיין שאפּ, האט מען אים אראפגעאזט צו־גלייך מיט אנדערע און ער האט געמוזט זיך נעמען צו עפּעס . . .

חיים האט פארשטאנען דעם ענטפער. ער האט שלום'ען גוט געקאנט און מער ניט אנגערירט דאס פערזענלאכע. ער האט ווידער ארויסגעפירט דעם געשפּרעך אויף די פריערדיקע רעלסן.

און ס'האט זיך געליכטיקט פון די 2 אידן אין א קליינעם שטיבל א גרויסער חלום . . .

אזוי ווי די ארבעט איז ניט שווער פון פארמעריי נאר ס'איז די איינזאמקייט פון פעלד וואס שווייגט . . . ס'איז די שטומע פריידי וואס האט פארטריבן דאס ביסל פיאנערן . . . און אנהויבן וועט זיך נאכאמאל א באוועגונג פאר פארמעריי צווישן אידן. נאר גוט וואלט געווען ווען זיי קומען ניט ווי צעשפליטערטע שפּע־נער נאר צוזאמען . . .

זיי האבן ניט באמערקט ווי די נאכט רינט אויס צוביסלאך. אונטער שלום'ס שטימע האט חיים געפילט, ווי עס הויי־ערט א געהיימע ווארימקייט און א העלע ליכטיקייט. ער האט זיך פארגעשטעלט ווי ארום אים ווערט אלץ פרייליכער, אי־דען קומען זיך באוועגן. ס'ווערן אויפגע־בויט הייזער, ברייטע שאסאלן, הינער רייען זיך ארום אין די הויפן, פערד פאר־שען זיך ארום אין די לאנקעס, פעלדער ווינען זיך מיט ווייץ, ערגעץ פלאמט אויף א ריטער הימל. ס'איז א שיינער פרי־מארגן. זיין אסתר'ל שמייכלט, דער ער־שטער קומט אריבער דער בחור, — א שיין בחור'ל . . . דערנאך א סך אידן, מוזיק שפּילט, זיי באהעפטן זיך אין איין משפחה, — אידישע פארמערס . . .

לאמיר צוריקשיקן

א. א. היפּס

אין פעדעראלן פארלאמענט

שטימט פאר אים

ארבעט פאר זיין ווידערדערוויילונג, ער האט עס פארדינט!

קומט אלע! קומט אלע!

צום גרויסן מאס־מיטינג

מיטוואך, דעם 23טן יולי

8.30 אוונט

אין גרויסן פרץ־זאל

(418 אבערדין עוועניו)

עס וועלן ריידן: י. העסטרין, אלדערמאן דוש. בלומבערג, י. א. טשערניאק, ד־ר. ב. א. וויקטאר, ס. גרין, מ. אווערבאך און א. א. היפּס

שטימט און דערוויילט א. א. היפּס

דער מאן וואס שטייט אויף דער וואך פאר אונזערע אינטערעסן

אויפזיכט: אידישער קאמיטעט פאר דער ווידערדערוויילונג פון א. א. היפּס

א קריסטלאכער בעטלער און א אידיש מיידל

דען געווארן איז דער אומגליקלאכער פארשטויסענער אלפאנאס געווען דער, וועמען די יונגינקע ראזע האט אויסגע־קליבן אוועקצוגבן איר מיידלשע ריינ־קייט. קיין שיינקייט, קיין פעזעזע, קיין ריינע האט דאס דאזיקע מיידל ניט גע־האט אין פאטאלן מאמענט פון איר לע־בען, ציניש און הפקר'דיק מיט א קריפּל, וואס אלעמען עקלט פון אים, און א ווינקל פון א א חורבה האט זי געוואלט פיי־ערן איר טראגישן "פריליינג".

און ביידע האבן זיך געפונען. זי האט געפונען דעם געוואונשענעם מאן, ער — די אויסגעבענקטע פרוי . . .

צוויי מאל האבן זיי געהאט באציאונ־גען, ביידע מאל קוים איר פארלאנג, ווי די אויספארשונג האט סוף כל סוף פעסט־געשטעלט.

די עלטערן האבן זיך דערוואוסט. עס איז דעם דאקטאר געמעלדעט געווארן, דער בעטלער איז פאר'משפט געווארן צו פארפירן א יונג קינד. דער פראצעס איז פארגעקומען ביי געשלאסענע טירן.

די ריכטערן איז געווען א פריילן, וועל־כע האט דעם בעטלער פריי געשפראכן, ווייל דאס מיידל האט זיך ארויסגעוויזן עלטער פון 16 יאר, און האט שוין אליין א דעה איבער איר קערפּער.

דאס מיידל איז אבער צופיל שוואר־זיניק, און זי האט ניט געוואוסט וואס זי טוט. גע'טענה'ט האט זי לכתחילה, אז זי איז פארפירט און געשענדעט געווארן, אבער אויף דעם געריכט האט דער ענין זיך ארויסגעוויזן גאר אנדערש.

אייער פרנסה איז אין געפאר

אידישע סטאָרקיפּערס!

גראָסערי לייט, דעליקאטעסן, קאָנפעקשאָנערי און

פרוכט סטאָרקיפּערס

א גרויסע

מאסן פאַרזאַמלונג

וועט אָפּגעהאַלטן ווערן

מיטוואָך, דעם 16טן יולי, 8.00 אָוונט אין שטיימאַנס זאַל

(סעלקירק און ענדריוס)

זייער וויכטיקע פראַגן וועלן פאַרהאַנדלט ווערן

מר. ה. י. ווייַלדער

פּרעזידענט פון "דאָס אידישע וואָרט", וועט אַדרעסירן די פאַרזאַמלונג

קומט אין מאַסן! ברייַנגט מיט אייערע שכנים קרעמער!

מיר האָבן זייער וויכטיקע אייך מיטצוטיילן

קומט אין צייט! קומט אַלע!

עקזעקוטיוו קאָמיטעט פון ריטייל גראָסערס אָף ווייניפּעג.

העלפט די יתומים!

מר. א. אסאָווסקי

סופּעראינטענדענט פון מערב קאַנאַדער אידישן בית־יתומים. וועט באַזוכן אין די קומענדיקע טעג די פאָלגנדיקע פּלעצער:

ווערינגין, קאַמסאַק, טאַנאַ, ראָבלין, גרענדוויו, גילבערט פּלייַנס, דאָפין, אָכר ריווער, פּעלי, אַראַן, בעניטאַ, נאָרקוויי, הייז, סטינען, סטוירדזשיס, ספּרינגסיד, שיהאָ, טאַפּנעל, פּאַוס לייק, לעסלי, עלפּראָס, מאַצאַרט, ווייניאַרד, קאַנדאַהאַר, דזשענסען, לעניגען, פּלאַנקעט, ווייקינג, קאַלאַנסיי, עלסטאָוו, סאַסקאַטון, טעאָדאָר און אייסינגער.

דער פּרעזידענט און די דירעקטאָרן אָפּעלירן צו יעדן אידן מאַן אָדער פרוי צו אויפנעמען אונזער סופּעראינטענדענט בסבר פּנים יפות. צו געדיינקען דעם הייליקן אנשטאַלט פאַר וועלכן ער אָפּעלירט צו אייך פאַר שטיצע.

מיר בעטן באַזונדערס יעדע אידישע פרוי צו פאַרשרייבן זיך אין האָ־נאָר־ראָל קאָל. זאָל אייער נאָמען אריינגעטראָגן ווערן אין ספר הזהב צוזאַמען מיט די נעמען פון די טויזנטער פרויען וועלכע האָבן שוין געענטפערט אונזער אפּיל.

העלפט די יתומים!

מר. א. אסאָווסקי

סופּעראינטענדענט פון מערב קאַנאַדער אידישן בית־יתומים. וועט באַזוכן אין די קומענדיקע טעג די פאָלגנדיקע פּלעצער:

ווערינגין, קאַמסאַק, טאַנאַ, ראָבלין, גרענדוויו, גילבערט פּלייַנס, דאָפין, אָכר ריווער, פּעלי, אַראַן, בעניטאַ, נאָרקוויי, הייז, סטינען, סטוירדזשיס, ספּרינגסיד, שיהאָ, טאַפּנעל, פּאַוס לייק, לעסלי, עלפּראָס, מאַצאַרט, ווייניאַרד, קאַנדאַהאַר, דזשענסען, לעניגען, פּלאַנקעט, ווייקינג, קאַלאַנסיי, עלסטאָוו, סאַסקאַטון, טעאָדאָר און אייסינגער.

דער פּרעזידענט און די דירעקטאָרן אָפּעלירן צו יעדן אידן מאַן אָדער פרוי צו אויפנעמען אונזער סופּעראינטענדענט בסבר פּנים יפות. צו געדיינקען דעם הייליקן אנשטאַלט פאַר וועלכן ער אָפּעלירט צו אייך פאַר שטיצע.

מיר בעטן באַזונדערס יעדע אידישע פרוי צו פאַרשרייבן זיך אין האָ־נאָר־ראָל קאָל. זאָל אייער נאָמען אריינגעטראָגן ווערן אין ספר הזהב צוזאַמען מיט די נעמען פון די טויזנטער פרויען וועלכע האָבן שוין געענטפערט אונזער אפּיל.

געדיינקט די קינדער פון בית־יתומים ווען מר. אסאָווסקי באַזוכט אין אנשטריינגונג. און דער אבי היתומים וועט אייך ממלא זיין פאַר אלעס וואס איר וועט טאָן פאַר זיינע קינדער.

וו. קאָהען, פּובליסיטי טשערמאַן.